

URBANOVÁ, Eva: O MUŠKÁTOCH, MRAVCOCH A JARABINÁCH (SLOVENSKÝ VARIANT HAIKU). Ružomberok: Verbum, 2023. 156 s.

Martina Kubealaková

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2025.72.1.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1620-6412>

V súčasnej slovenskej literárnej vede sa objavujú mnohé objavné či reinterpretujúce práce aj vďaka výskumným projektom, do ktorých sa jednotlivé pracoviská zapájajú. Jedným z výstupov projektu VEGA *Podoby a funkcie minimalizmu v súčasnej slovenskej poézii* vedeckého tímu z Katolíckej univerzity v Ružomberku pod vedením Jany Juhásovej je i publikácia Evy Urbanovej *O muškátoch, mravcoch a jarabinách (Slovenský variant haiku)*. Monografiu charakterizujú atmosférickosť vďaka jemnému a do detailu premyslenému vizuálu a subtilnosť určená rozsahom i výrazovou presnosťou. Napokon, obdobne možno definovať haiku, žáner japonskej poézie, ktorý prenikol aj za hranice pôvodnej kultúry.

Ako sa tradičný východný žáner ocitol v slovenskej literatúre, to sa usiluje rekonštruovať druhá kapitola monografie, lež s patričným otáznikom, že pravdepodobne sa s ním naši básnici a spisovatelia zoznámili prostredníctvom bítnikov. Odkaz na Jacka Kerouacka a jeho „západný“ variant haiku spája autorka s členmi skupiny Osamelí bežci a ich prvými pokusmi o autorské haiku. Sprostredkovaný kontakt priamo s japonským haiku umožnili aj české preklady Bašóa, Issa, Busona či Santóka, keďže pokusy o autorské haiku na Slovensku predchádzajú tvorbe Osamelých bežcov. Autorka sa však nenecháva uniesť rýdzou časovou následnosťou, ale odhaľuje aj

neistotu týchto prvých pokusov (na príklade Karola Chmela), ako nesmelé i neisté vyrovnávanie sa s novopritomným žánrom založeným na odlišnom filozoficko-náboženskom koncepte. Pokračuje pátraním po prvých prekladoch z konca osemdesiatych rokov (Mila Haugová) a časopisecky uverejňovaných pôvodných haiku. Prvopočiatky slovenského haiku sú stále pomerne zahmlené, no monografia v celku presvedčivo poukazuje na neprehliadnutelné kontexty, zachytáva kľúčovú faktografiu a je výzvov vrátiť sa späť a pokúsiť sa detailnejšie rekonštruovať začiatky a prvé roky slovenského haiku.

Publikácia ukazuje, že v japonskej kultúre stáročia rozvíjaný žáner je prítomný v slovenskej literatúre niekoľko desaťročí. Analogicky k vývinu žánrov možno predpokladať, že aj haiku na svojej ceste „mení tvár“, preto vstup do problematiky otvára kapitola o genealogických východiskách. S oporou o relevantné odborné zdroje i vlastné poznanie autorka predstavuje dielo Macua Bašóa, ktoré sa všeobecne pokladá za „začiatok“ tradície haiku, vzápätí však rozruší predstavu triviálnosti. Základné vymedzenie haiku je, že ide o trojriadkovú báseň s počtom slabík 5 – 7 – 5. Toto ľahké matematické pravidlo mnohých lákalo až zviadlo a upozorňuje na to aj autorka. Pri posudzovaní slovenského haiku sa pre ňu stáva kľúčovou kategória estetického – akceptuje narušenie formálnej stránky, ale

nepripúšťa nivelizáciu estetického. Tým sa kladú väčšie nároky nielen na tvorcov haiku, ale aj na ich interpretátorov: najskôr sa žiada preskúmať, či skutočne ide o haiku, dokonca aj vtedy, keď svoje básnické pokusy sám autor označuje ako haiku. Možno hovoriť o zrážke dvoch prístupov – tvorby a uplatnenia literárnovedných postupov pri jej analýze, interpretácii a hodnotení. Autorka monografie si je tejto skutočnosti vedomá, azda aj preto sa v prvej kapitole nepúšťa do detailov dejín žánru, ale presúva pozornosť na vystihnutie esencie haiku, na jeho „duchovnú podstatu“.

Hoci haiku tu označujem ako žáner, E. Urbanová upozorňuje, že aj v tomto smere sú názory literárnej vedy rozkolísané; uvažuje sa dokonca o literárnom druhu alebo „len“ o strofickej forme. Odkazujúc na relevantných odborníkov, najmä na Reginalda Horacea Blytha a Beatu Śniecikowsku (autorku obdivuhodnej šesťstostranovej monografie o poľskom haiku), E. Urbanová sa prikláňa k žánrovému určeniu a svoju pozornosť obracia k zásadnej duchovnej podstate. V častiach *Haiku ako spoločenská hra a(j) cesta k osvieteniu* a *Kolko pravidiel má haiku?* miestami menej vedeckým, no zrozumiteľným, čitateľsky ústretovým štýlom vysvetľuje význam otváracieho verša hokku, rezu kireji, sezónneho slova kigo, zvláštneho druhu clivoty wabi, životného postoja sabi, poetickej pravdy makoto, príčiny odmietnutia didaktizmu a ideologizmu. Pochopenie esencie haiku pokladá za predpoklad tvorby aj interpretácie haiku, a hoci sú jej vysvetlenia logické, demonštratívne a jasné, predsa je k ich uplatneniu potrebná bohatá čitateľská skúsenosť a citlivosť pri rozoznávaní ústredných znakov žánru. Túto erudíciu autorka preukazuje v tretej, najobsiahlejšej kapitole monografie, *Slovenský variant haiku*, kde okrem iného ukazuje, že isté prekážky kladie aj kultúrna odlišnosť japonského východu (Bašó) a amerického západu (Kerouack) od slovenskej.

Je zrejmé, že za prvou syntézou tohto typu stojí niekoľko rokov štúdia E. Urbanovej, jej čítania, písania i hodnotení osobitne

zameraných na poéziu malých foriem, najskôr v záverečnej práci, potom v odborných štúdiách, literárno-kritických výstupoch, ale aj v popularizačných článkoch.

V interpretačnej časti monografie rezonujú aj veľké mená slovenskej poézie, ku všetkým však bolo potrebné pristúpiť objektívne, kriticky zhodnotiť kvalitu tvorby jednotlivých autorov a umiestniť ich do mapy slovenského haiku. E. Urbanová pri tomto postupe nezvolila chronologické kritérium, pretože by ju zvädzalo k nefunkčným opakovaniam, hoci rezignácia na chronologickosť ochudobňuje o poznanie dominant haiku v slovenskej poézii v závislosti od času. Vybrala sa cestou tematických príbuzností, čo je náročnejší postup, pretože miniatúra haiku mnohé motívy len naznačuje. Ako píše, „usilujem sa skôr hľadať spoločné prieniky jednotlivých haiku (tvarové, výrazové, tematické, názorové a pod.), aby som odкрыla zásadné (úspešné i menej úspešné) transformácie žánrových pravidiel utvárajúcich špecifickosť slovenského haiku“ (strana 51). Nejde teda o mozaiku jednotlivín ani o autorské portréty, ale o mapu slovenského haiku.

Tretia kapitola ukazuje špecifickosť slovenského variantu, tak ako ho vníma autorka. Interpretácie a hodnotenia ilustruje ukážkami, čo čitateľovi umožňuje konfrontáciu s jej výkladom. E. Urbanová sa mohla vybrať aj ľahšou trasou, mohla pracovať len s tými básňami, ktoré za haiku pokladá, a bokom mohla ponechať pomerne bohatú básnickú tvorbu autorsky vnímanú ako haiku, avšak nespĺňajúcu žánrovú charakteristiku, respektíve také haiku, ktoré je diskutabilné. Neurobila tak, čím sa sama vystavila situácii kriticky posúdiť a odmietnuť niektoré úprimné básnické pokusy. Vďaka tomu však pohľad na slovenský variant haiku naberá celistvosť – žáner sa totiž nerozvíja len vo svojom pochopení, ale aj v nepochopení. Tretia kapitola, ktorá by mala byť predmetom odbornej diskusie, rozširovania a možno aj autokorekcie, je aj vďaka tomuto prístupu celistvá, autorka erudovane a presvedčivo tematicky spája, esteticky di-

ferencuje, miestami radí, no najmä hodnotí prítomnosť haiku v slovenskej poézii a pnutia medzi jeho tradíciou, variáciami a autorským uchopením. Ambíciu ponúknuť slovenský variant haiku, ako na to odkazuje aj podnázov (hoci na ňu sama autorka v závere rezignuje), môžeme označiť za dôležitú, pretože do pozornosti slovenskej literárnej vedy sa dostáva zaujímavý a v slovenskej poézii vôbec nie nový žáner.

Členenie monografie do troch kapitol pokladám za logické, no rozsah prvých dvoch potvrdzuje, že sa v nich len naznačujú zásadné mílniky zložitej problematiky skúmania dejín žánru. Autorka v oboch preukazuje orientáciu v téme, pozná relevantné literárnovedné zdroje viažuce sa k haiku a stavia na vlastnej bohatej čitateľskej recepcii. Možno je jej vlastná úspornosť haiku, možno je to schopnosť funkčne generalizovať, v každom prípade kapitoly sú myšlienково ucelené, ale možno sama autorka cíti, že na dejinné syntézy ešte nedozrela. V tretej kapitole venovanej konkrétnym slovenským haiku prejavuje potenciál rozumieť básnickej miniatúre, čo vôbec nie je jednoduché, abstrahované tematické vrstvenie je dostatočne zdôvodnené, čitateľská erudícia je prítomná v komparáciách, v schopnosti nachádzať súvislosti, vidieť podobnosti, identifikovať a uznať jedinečnosť i kriticky odmietnuť. Je sympatické, že sa autorka usiluje vysvetľovať svoje stanoviská interpretáciou obrazov, vďaka čomu môžeme rekonštruovať nielen jej uvažovanie, ale aj

overovať jednotlivé závery. Tretia kapitola je postavená na minucióznej interpretácii, vnímaniam ju ako zásadnú, pretože ponúka prvý ucelený pohľad na diferencované podoby slovenského haiku. Záver dokladá, že je to žiaduci impulz, keďže E. Urbanová si sama „netrúfne vymedziť jeho slovenský variant“ (strana 135), ale ponúka dvanásť afinít, ktoré jej z interpretácií vyplynuli. Súčasná tvorba uznávaných slovenských básnikov a poetiek, ale aj pokusy laickej verejnosti potvrdzujú nielen pretrvávajúci záujem o tento žáner, ale aj možnosť uvažovať o haiku ako o popkultúrnom fenoméne. Z toho pohľadu pokladám monografiu E. Urbanovej za dôležitý príspevok do literárnovedného uvažovania o slovenskom haiku, odborná diskusia o predloženej tematickej typológii môže výskum slovenského haiku rozvinúť a v spojení s ďalším výskumom môže v budúcnosti vyústiť do komplexnejšej syntézy.

Na monografiu E. Urbanovej nadväzuje antológia slovenského haiku *tiché ihriská po stopách zaplíňané tušom rýchlej hry* (Literárna bašta, 2024) editorskej dvojice E. Urbanová – Dalfar (obe knihy sú previazané aj vizuálne ilustráciami Radky Čabrádi Tvrdoňovej). I tu sa prejavuje citlivosť (a snaha o komplexnosť) pri výbere a usporiadaní jednotlivých haiku, keď sa v nej objavujú „zakladateľské“ osobnosti žánru i tie, ktoré ho systematicky rozvíjajú. Antológia tak implicitne odráža výsledok niekoľkoročného skúmania a v príťažlivej forme ho sprostredkúva širšej verejnosti.

Mgr. Martina Kubealaková, PhD.
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
E-mail: martina.kubealakova@umb.sk